

Christen Nielsens fæstebrev under Nørholm

På arkivet i Næsbjerg findes et fæstebrev fra 1781. Fæstebrevet er udstedt af godsejeren på Nørholm. I brevet fæster han Christian Nielsen til at drive en af godsets gårde i Skonager. Bonden Christian Nielsen får med dette fæstebrev brugsretten over gården og dens marker, mod at han betaler en passende ydelse – i form af korn, penge og arbejde – til godsejeren på Nørholm.

Fæstebrevet siger meget om de livsbetingelser, som vores tip, tip, tip, tip, tip, tipoldeforældre levede under.

Fæstebrevet er udstedt af *"Andreas Charles Theilmann til Nørholm og Lunderup, Haans Kongelig Majestets EtatzRaad"*, der har underskrevet brevet således: *"Nørholm d. 20 febr. 1781. ACTheilmann"*.

A.C. Theilmann (1749-90) ejede foruden Nørholm også hovedgården Lunderup mellem Sig og Varde. Desuden var han – som han selv skriver – etatsråd, der var en titel i 3. rangklasse som blev givet til civile embedsmænd og erhvervsfolk.

Fæstebonden Christen Nielsen

Fæstebonden Christen Nielsen ved vi lidt om, for på forsiden af fæstebrevet står der: *"Christen Nielsen har tjent som Landsoldat fra Landmilits Sessionen i Varde 1780 til Dato 1781 under det Slesvigske Regiment Infanteri 2den Afdeling: No 29"*. Desuden kan man læse i begyndelsen af fæstebrevet at *"jeg Christen Nielsen, barnfødt i Biltoft, Nersberg Sogn, har stedd og fæstet, ligesom jeg og herved til ham stedd og fæster den Gaard i Skonager, som Jens Andersen, hvis Enke ægtes af Fæsteren, sidst har beboet..."*.

Christen Nielsen havde altså været rekrut nr. 29 ved infanteriet (fodfolket) i Varde. Han overtog ikke blot en gård i Skonager, men fik også forgængerens kone med i købet. Giftermålet har nok ikke haft kærlighed som udgangspunkt, men har været et fornuftsægteskab – en økonomisk nødvendighed og en løsning på et praktisk problem. Enken kunne fortsætte sit socialt set ganske acceptable liv, Christen Nielsen fik en kone og madmoder samt en noget bedre økonomi. Giftermålet havde altså to vindere.

Betalingen og fæstet

Godsejeren på Nørholm skulle naturligvis have et udbytte, dvs. en forretning, af sin gård i Skonager. Christian Nielsen skulle:

- 1) I årlig afgift (landgilde) betale 5 skæpper (90 liter) rug, 6 skæpper (108 liter) byg, samt i penge 2 rigsdaler, 2 mark og 12 skilling
- 2) Ved overtagelsen af gården udbetale et engangsbeløb på 13 rigsdaler og 2 mark (indfæstning).

Der var også en række forpligtigelser hen over året. Dem kan du læse i deres fulde ordlyd under fæstebrevets §3 på bagsiden, og i forkortet version her:

- 1) På Lunderup skulle der gøres hoveri – altså, arbejde. I alt 8 pløjedage, 19 'spænddage', altså arbejde med vogn samt 48 'gangdage' – dage, hvor man sendte en fra gården der skulle arbejde. Det var med andre ord 1/5 årsværk, Chr. Nielsen betalte med i arbejdskraft.
- 2) Han skulle gøre sit bedste ved en evt. brand på Lunderup eller en af godsets gårde, og yde sin andel til genopbygning – altså indgå i en slags kombineret brandforsikring og brandmandstjeneste.
- 3) Han skulle arbejde en spænddag og en gangdag når høet eller kornet skulle bjerges i sensommeren, hvis der var tegn på oversvømmelse.
- 4) Han skulle stille som klapper til jagt en eller to dage om året.
- 5) Han skulle på omgang med de øvrige fæstere skaffe hovbud til nærmeste gård eller by – altså acceptere, at der kunne blive indkaldt en tjenestekarl eller pige til arbejde.

Når det hele blev lagt sammen, var der for Christen Nielsen og hans nye familie årligt en del at betale kontant i korn og penge, samt mange forpligtigelser i form af at stille arbejdskraft, heste og redskaber til rådighed for herren på Lunderup.

Pløjedage, spænddage og gangdage

Pløje-dag: "*Ved en Pløje-Dag forstaas, at en Karl og en Dreng møder med en tienstedygtig Ploug, forspændt med 4 tienstedygtige Heste*". De skulle pløje 7,5 tønder land (4,1 hektar) om dagen. Hvis godsejeren ønskede det, kunne en pløjedag ændres til såning eller harvning. Hvis der stod harvning på programmet, så var det 15 tønder land om dagen.

Spænd-dag: "*Ved en Spænd-Dag, at en Kiøresvend møder med en Vogn eller Harve, forspændt med tvende tienstedygtige Heste*". Der skulle blandt andet køres med hør, korn, madvarer, møg (der bruges som gødning) eller mursten.

Der var regler for, hvor meget man skulle nå på en dag. Hvis der skulle køres med korn på markjord og afstanden var under 100 alen (630 meter), så skulle karlen nå 10 læs om dagen. Af møg skulle man nå 12 læs. Men hvor stort er et læs møg? Det beskrives også i fæstebrevet: "*Vognen, hvorpaa Giødning ages, skal være 3 Alen lang, med Fielle (sider) af $\frac{3}{4}$ Alens Høide. I Bunden skal Vognen være breed $\frac{1}{2}$ Alen, oven til 1 $\frac{1}{8}$ Alen. Paa saadan Vogn bør lægges saameget der kan ligge. 1 alen er = 63 cm.*"

Hvis bonden kørte med byg eller boghvede, var et læs lig med 4 tønder (520 liter). Kørte man med *"de sædvanlige Muursten"* var det 150 sten.

På trods af de mange regler i fæstebrevene, kunne de let fortolkes. Hvornår kørte man på markjord, og hvornår på vej? Hvornår var et læs et læs? Var man uenige, så *"skal det i paakommende Tvist, komme an paa uvillige Mænds Sigelse og Skiønsomhed, hvad der, efter Veiens og Vahrens Beskaffenhed, samt efter Bondens Skik og Brug, naar han ager i sit eget Ærinde, for et forsvarligt Læs bør ansees"*.

Gang-dag: *"Ved en Gang-Dag, at en forsvarlig Karl eller Pige, ligesom Arbeidet udfordrer og tilsagt bliver, møder til Hoveriet"*. Her var det altså en karl eller pige fra gården, der skulle stille med sin arbejdskraft.

Arbejdskraften 'en Gang-Dag' blev beskrevet alt efter arbejdets art. På en gangdag skulle en karl eller pige høste (afmeje) den kornafgrøde, der voksede på en tønne land. Eller han/hun skulle rive kornet sammen og binde neg af afgrøden fra samme areal. Det kunne også være 1600 klyner (tørv), der skulle skæres, eller et læs lyng, der skulle plukkes.

Om det var hovbonden selv, en søn eller karl, der udførte arbejdet, betød ikke noget, blot han var voksen og arbejdsduelig. En pige kunne være konen, en halv voksen datter eller en pige ved gården. Mon ikke Christen Nielsen og konen ville foretrække at blive hjemme og sende karlen eller pigen af sted? Men gården i Skonager var ikke stor, og de havde nok ikke mange karle og piger, så måske har de ofte selv skullet på hoveri-arbejde.

Arbejdstiden

Om vinteren var arbejdstiden fra kl. 8 morgen til 4 eftermiddag.

Forår og efterår 12 timer fra 7 morgen til 7 aften, med 1 times middagspause.

Fra maj til august fra 6 morgen til 7 aften med to timers hvil midt på dagen.

Var dagens arbejde udført, havde man fri og kunne tage hjem.

Christen Nielsen gård

Gården, som Christen Nielsen overtog i 1781, lå dengang i Skonager by, der hvor Skonagervej og Karlsgårde Søvej krydser hinanden.

I 1781 lå der ca. 15 gårde samlet i Skonager.

Gårdenes værdi blev regnet i hartkorn. Antal hartkorn var et mål for, hvor meget en gård under normale forhold ydede i afkast.

Christen Nielsens gård var en halvgård, og dermed en lille gård. Gården var, som det kan ses i fæstebrevets side 4, i hartkorn sat til: 2 tønner, 2 skæpper, 2 fjerdingkar og godt 1 album.

En helgård havde i hartkorn 4 tønner, og var det, man ville kalde en stor gård.

Udskiftningen

Da Christen Nielsen havde siddet på sin gård i 14 år – i 1795 – blev gården i Skonager udskiftet. Det vil sige, at de fik samlet deres jord på en eller to matrikler. Fem af gårdene blev liggende i Skonager By, og ligger der i dag. Christen Nielsens gård blev flyttet mod øst, og har nu adressen Skonagervej 4.

På fæstebrevet har forvalteren på Nørholm skrevet:

"Siden Udskiftningen 1795 i Skonager staar denne Gaard for Hartkorn 2 Td: 2 skp: 2 fe: 1 alb., som herved ifølge Forordning 25 Junii 1810 §13, Berigtiges. Nørholm, d. 24 Junii 1811.

Frikøbt

Først langt senere, mellem 1861 og 1879 blev de fleste fæstegårde under Nørholm frikøbt af fæstebønderne. Christen Nielsens gård blev frikøbt i 1877. Nu var der ingen landgilde til Nørholm og intet hoveri på Lunderup. Til gengæld var det så banken og kreditforeningen der to gange om året skulle have renter og afdrag – eller svigerfar, hvis man havde lånt penge til frikøb af ham!

Fæstebrevet

Som det ses, var fæstebrevet fortrykt på officielt papir af staten. Øverst til venstre kan du se Christian den Syvendes monogram med kongekrone og tre løver. Dokumentet var på 8 sider og kostede 24 skilling. Det kan sammenlignes med en nutidig købskontrakt på et hus. Staten valgte at fortrykke fæstebreve for at undgå stridigheder mellem bønderne og godsejerne.

I fæstebrevet var der gjort plads til tilføjelser, der kunne skrives ind – navn, dato, pris og særlige rettigheder eller pligter. Skrivers tilføjelser er svære at læse.

På forsiden er disse symboler brugt:

Δ=pløjedage

[]=spændage

o=gangdage

I fæstebrevet står:

Side 1:

No 4 – Fire og Tyve Skilling

No 72

Fæste-Brev af.. 20 febr: 1781

for

Christen Nielsen: ½ Gaard i Skonager

Hartkorn.... 2 tr 2 skp 2 fr 1 1/13 album.

Landgilde. Rug. 5 skp Byg 6 skp. Penge 2 rd 2 m 12 sk

Hoveri... 8.Δ 19[.].. 48..o..

Indmeldte? Christen Nielsen har tjent som
Landsoldat fra Landmilitz Sesio-
nen i Varde 1780 ti Dato 1781
under det Slesvigske Regiment Infan-
teri 2den Afdaling: No 29

Siden Udskiftningen 1795 i Skonager staar denne
Gaard for Hartkorn 2 Td 2 Skp 2fe 1 alb, som herved
Ifølge Forordning 25 Junii 1810 § 13, Berigtiges
Nørholm, d. 24. Junii 1811.

L Bøtker
forvalter

Side 2:

Andreas Charles Theilmann til Nørholm og Lun-
Derup, Hans Kongelig Majestets Etatz Raad

Side 3:

Giør vitterlig, at jeg til *Christen Nielsen*, barnfødt i *Biltoft, Nersberg, Sogn*, har stedd og hæftet, ligesom jeg herved til ham stedder og hæfter den Gaard i *Skonager*, som *Jens Andersen*, hvis Enke ægtes af fæsteren, sidst har beboet, anslagen for Hartkorn 2 td 2skp 2fe 1 2/13 alb.; Thi skal fornævnte *Christen Nielsen* sin Livstiid beholde foreskrevne Gaard i Hæfte, paa Wilkaar: At han deraf til behørig Tiid og Sted svarer aarligen, alle Kongelige Skatter og Paalæg, sædvanlige og usædvanlige, som nu ere, eller herefter paabudne vorde: Saavelsom og Landgilde, *Rug 5 skp. Byg 6 skp. Penge 2 Rd 2 Mark 12 Skilling* : Samt Hoverie, = 8 Pløie- 19 Spænd- 48 Gang-Dage, efter her neden for anførte nærmere Forklaring og Wilkaar; Herforuden: _____ Er mig eller Andre efter Loven hørig og lydlig : Intet fra Gaarden, være sig Høe, Halm, Brændsel eller Eiendom, sælger, leier eller lader bortkomme : Holder Gaarden paa Drift, Bygning og Besætning i god Stand, og samme forbedre : Og for Resten i et og alt, som en Fæste-Bonde, retter sig efter Loven : Alt under Gaardens eller Fæste-Rettighedens Forbrydelse og al anden lovlig Erstatning og Straf desuden:.....

Ovenstående er forfattet og 'oversat' af Aage Tirsgaard, Næsbjerg Sognearkiv, januar 2009.